

УДК 159.923

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ПІДЛІТКА В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

А. О. Ломова

студентка 1 курсу, група П-11, навчально-науковий інститут економіки та менеджменту
Науковий керівник – к.філос.н., доцент О. В. Сарнавська

*Національний університет водного господарства та природокористування,
м. Рівне, Україна*

В статті розглянуто проблему психологічних особливостей соціалізації підлітка в умовах інформаційного суспільства. Досліджено проблему формування у підлітків світогляду, а саме цінності життя, зокрема у взаємодії із сім'єю, проаналізовано особливості розгортання стосунків із дорослими, вплив контролю та обмежень дорослих на світосприйняття підлітка.

Ключові слова: підліток, підліткова криза, соціалізація, інформаційне суспільство.

В статье рассмотрена проблема психологических особенностей социализации подростка в условиях информационного общества. Проанализирована проблема формирования у подростков мировоззрения, а именно ценности жизни, общения, исследованы особенности протекания отношений со взрослыми, влияние стратегии контроля и ограниченный взрослых на мировосприятие подростка.

Ключевые слова: подросток, подростковый кризис, социализация, информационное общество.

The article considers the problem of psychological features of adolescent socialization in the information society, the problem of formation of worldview in adolescents, namely the values of life, in particular in interaction with the family, analyzes the features of developing relationships with adults, the impact of control and restrictions on adult perception.

Keywords: teenager, teenage crisis, socialization, information society.

Метою нашого дослідження є окреслення характерних рис та особливостей протікання етапу соціалізації особистості сучасного підлітка в умовах швидких трансформаційних зрушень, а також, глобалізації та інформатизації суспільства. Соціологи та психологи визначають соціалізацію як процес розвитку та вдосконалення соціальної природи особистості, що відбувається внаслідок як не регульованого й стихійного впливу оточення, так і спланованого й керованого впливу оточуючого суспільства. Процес соціалізації пов'язаний із системою комунікативних та інформаційних взаємозв'язків між учасниками великих і малих груп спілкування. Отож, у сучасному суспільстві, як ніколи раніше, соціальні комунікативні потреби тісно пов'язані з потребами інформаційними. В свою чергу, із настанням ери мереживної комунікації, задоволення інформаційних потреб із суспільних інформаційних ресурсів забезпечує певний рівень соціалізації, формує основні комунікативні здібності особистості підлітка, що значною мірою і формує його погляди, систему цінностей, переконання, світогляд загалом.

Актуальність дослідження особливостей протікання підліткового віку та процесів його соціалізації в інформаційному суспільстві зумовлено необхідністю дослідження взаємозв'язку

фізіологічних, нейрологічних та психологічних механізмів становлення психіки сучасного підлітка, формування його світовідчуття, світосприйняття та світогляду. У сучасному інформаційному світі, як відмічають дослідники В. Станчишин, І. Ушаков та інші, підлітковий вік, з одного боку, значно помолодшав, а з іншого – став довготриваліший. Вікова психологія розглядає підлітковий вік з 11–15 років, проте останні дослідження стверджують, що він може розпочатися і з дев'яти років.

Попередні вікові кризи були нетривалими, від місяця до року – між віковими періодами, проте криза підліткового віку – найдовша у житті людини й триває впродовж усього періоду статевого дозрівання, хоча можливо і більше. Дорослі можуть відмічати, що підліток різко змінюється, а саме стає некерованим, свариться та сперечається з вчителями, приєднуються до певної неформальної субкультури, обирає нереферентне коло спілкування. Так на думку батьків і вчителів протікає протест підлітка проти уставлених та звичних для нього раніше законів життя. Дійсно, підлітковий вік – це вік великих провокацій та викликів, коли підліток здійснює необдумані, а іноді й ризиковані, вчинки, вперше експериментує з наркотиками, алкоголем, здобуває перший сексуальний досвід, у тому числі і незахищений. Іноді спостерігається, що поведінка підлітка у цей період може відрізнятись від принципів виховання у родині.

У сучасному інформаційному суспільстві підлітки постійно піддаються надзвичайним соціальним трансформаціям та випробуванням, які можуть бути обтяжені фізіологічними гормональними механізмами статевого дозрівання, а також незрілістю емоційно-вольової та інтелектуальної сфери психіки, що призводить до розгортання світоглядної кризи. Саме тому дослідження особливостей соціології та психології підліткового віку – цікава, важлива та динамічна проблема не лише вікової психології, яка ставить перед собою такі завдання: дослідження особливостей розвитку соціалізації підлітка, зокрема такі проблеми та напрямки, як формування Я-концепції, ідентифікації, сепарації, загалом феномен психічного здоров'я підлітка та дослідження відхилень у психічному здоров'ї, з'ясування особливостей впливу масової інформаційної культури на психічний розвиток та формування світогляду підлітків. Підлітковий вік розглядають як критичний кризовий період в період адаптації особистості. У психологічній літературі виділяють два основних напрямки, що спричиняють конфліктні ситуації у підлітковому віці: психоаналітичний та соціально-психологічний. Для них важлива соціалізація і роль, що провокує ситуацію рольових конфліктів: у підлітка з'являються нові і більш складні ролі, для реалізації яких він мобілізує ресурси свого організму і психіки. Іноді підліток змушений виконувати роль, уявлення про яку не відповідає його індивідуальному «Я», що породжує внутрішньособистісний конфлікт [1].

Зараз підлітковий вік помолодшав. Тепер цей вік рахується від 10 до 18 років (за даними різних досліджень) – ранній, середній, пізній пубертат. Відбувається глобальна перебудова тіла – але відбувається непропорційно – зрідти сором і збільшення уваги до свого вигляду. Також розвиваються серцеві м'язи і судинна система. Збивається система кровообігу, відбуваються скачки тиску. Процес нерівномірний, зрідти втомлюваність, сонливість, дратівливість. Виникає зміна гормонального балансу. Це призводить до надмірної чутливості та емоційності. Ще одна причина постійного дисбалансу в поведінці підлітків – це статеве дозрівання. Тобто вторинні статеві ознаки, місячні, полюції, мастурбація, неусвідомлений статевий потяг. Батьки мають з розумінням ставитись до «божевілля будови тіла» своїх дітей і надавати підтримку та розмовляти з ними.

Основне психологічне питання, яке потрібно вирішити, воно ж є і важливим екзистенційним етапом становлення особистості, і це питання – хто я? Діти не можуть уявити, що з ними буде далі. В підлітковому віці підлітки мають усвідомити, що їх чекає, які зміни. Фактично вони мають придумати собі весь світ спочатку. І це дуже важко. Адже зараз ти сам повинен його придумати, а не твої батьки, як це було раніше. Звідси потреба відділитися від

батьків, щоб досягнути свою окремість від їхнього світу. Основна дилема: я хочу бути дорослим, але я не можу ним бути. Підлітки фінансово, побутово і емоційно залежать від батьків до певного віку. Тому підліткам важко усвідомити, що вони не можуть бути незалежними. Але насправді підліток дуже потребує дорослих: їхня думка, підтримка, увага для них важлива.

У цьому віці, для підлітків особливо важливим є включення до референтної групи, яка є не просто групою однолітків – це мініатюра майбутнього комунікативного середовища дорослих, де я має посісти своє відповідне місце. Для того, щоб це відбулося, підліткове «Я» програє різні соціальні ролі саме так як розуміє, поступово розвиваючи, вдосконалюючи, розширюючи коло свого спілкування та різні комунікативні стратегії [2].

Цікавим з точки зору сучасної вікової психології є особливості протікання такого феномену, як ініціація, зокрема у тому аспекті, коли підліток переживає певну потребу у певних відчуттях, так, щоб «покінчити» з дитинством і перейти у незабгнений світ «дорослого життя». Це важливий момент в житті, який допомагає мозку у вкрай короткий момент переналаштуватися, як це відбувається наприклад, у ніч випускного. Мозок переналаштовується від того, що підліток 11 років мав один спосіб життя, а тепер він почне вести новий спосіб життя. Таким чином, підлітки потребують ініціації, для того, щоб перерости з дитячого віку в дорослий.

Як можна зрозуміти, коли твоя дитина досягла підліткового віку? Таке запитання часто озвучують до психологів батьки. Іноді маркерами у проясненні цієї проблеми виступають негативізм розвитку. По-перше, підліток «раптово» починає гірше вчитись, що є природним явищем, якого не потрібно лякатися, зокрема, що знизилась когнітивні функції. Однак це не означає, що не потрібно вчитись. По-друге, батьки повністю втрачають свій авторитет, що важко усвідомлюється та приймається самими батьками. По-третє, протестність поведінки та комунікації: на майже будь-яку пропозицію дитина відповідає протестом (бурхливим або мовчазним). Також, підліток багато часу проводить спілкуюсь з друзями, підліток не думає про майбутню кар'єру і взагалі про майбутнє, адже зараз в нього зовсім інші пріоритети, і цілком природньо, що важко уявити, як жити через 10–20 років, а особливо у світі, який стрімко змінюється. Тому батькам, як рекомендація, не варто завантажувати їх питанням і дорікати, що вони не думають про те, що буде з ними завтра, адже про це, по великому рахунку, не знають і самі дорослі. Крім того, в підлітка з'являються таємниці, він мало розповідає про своє життя, і, на думку батьків, щось «приховує». Підлітки цілком заслужено можуть приховувати якісь свої вподобання, свої стосунки, інтереси до чогось нового, бо їм іноді не комфортно, а іноді й соромно про щось розповідати. Змінюються також і уподобання стосовно зовнішнього вигляду. Хлопці стають неохайними, а дівчата емоційно вразливі. Поряд із зовнішніми змінами характеру спілкування проходить його внутрішня зміна, яка виражається в тому, що змінюються теми й мотиви спілкування. Якщо в перших класах авторитетом для спілкування є однокласники, які мають позитивний імідж у класі (добре вчать, їх хвалить учитель тощо), то на початку підліткового віку проявляються ознаки нової мотивації у виборі пріоритетів міжособистісного спілкування, перевага надається одноліткам та старшим за віком, яким характерна незалежна поведінка, рішучість, самостійність у прийнятті рішень. Якщо врахувати досліджуваний нами феномен «кібербулінг», то звичайно стає зрозумілим, як розширюється коло спілкування в підлітків, у якому вони потенційно можуть потрапити під вплив «агресора».

Особливості протікання підліткової кризи не варто розглядати окремо від кризи батьківського спілкування, коли загострюються непорозуміння, ціннісні неспівпадиння, розходження у музичних, літературних вподобаннях тощо. У цей період підліток особливо чутливий до авторитарного стилю спілкування, критики, контролю та недовіри з боку

дорослих. Крім того, на підлітків сильний вплив має: булінг, кібербулінг; заборона спілкуватися в соціальних мережах; розлучення батьків; втрата одного члена родини; невизначеність у кар'єрних можливостях; надто високий рівень освітніх очікувань; контроль з боку батьків; самотність; депресія; бути несхожим на інших.

Коли дитина не справляється з такими навантаженням, то відбуваються важливі зміни в її житті. Вони входять в субкультурні течії (діти входять до певної течії для того, щоб комфортно спілкуватися з людьми, які схожі на тебе), виникає комп'ютерна залежність (втеча від реальності), девіантна поведінка, втеча з дому, іноді самопошкоджуюча поведінка, дебют психічних захворювань, спроби суїциду і найстрашніше – суїцид (психіка ще не сформована, а проблем багато, з якими підлітки справитися не можуть і закінчити це все здається логічним виходом із ситуації).

Існує декілька хрестоматійних, проте дієвих рекомендацій, про те, як легше перенести підліткову кризу і для підлітків, і та їх батьків. Потрібно вирішувати проблеми сімейної системи; опанувати наскрізну, часто горизонтальну, кризу життя вашої родини; говорити з підлітками як з дорослими; тренувати терпіння та повагу й, зрештою, любити підлітка і говорити і про власні тривоги та занепокоєння, і про любов; реагувати спокійно на його емоційні вибухи; розповідати про власні емоції; частіше запитувати у себе ж: чи ваші покарання наблизять вашу дитину до вас? Також, будьте настроєні, уважні, але давайте простір для нового; приймайте підлітка таким, яким він є сьогодні.

Підліток – це на все життя, всередині кожного з нас незалежно від віку, живе підліток, котрий часом бунтує, здійснює суперечливі та непередбачувані вчинки, виривається на волю та прагне яскравих експериментів та вражень.

Отож, фахівці з вікової психології небезпідставно визначають підлітковий вік як складний та вкрай суперечливий: процеси статевого дозрівання, перебудова тіла та зміна гормонального балансу, пошук власної ідентичності підлітка спричиняють фізіологічні, нейропсихологічні та світоглядні дихотомії; для дітей в цьому віці важливе самовираження та самоідентифікація; потрібно розмовляти зі своїми дітьми в цей період часу, адже увага та підтримка батьків дуже необхідна, хоч вони можуть цього не показати; вплив зовнішніх чинників на підлітка має як негативні, так і позитивні наслідки. Варто зазначити, що рекомендації, які запропоновані вище, можуть допомогти вирішити багато проблем.

1. Доценко В. Теоретичні підходи щодо вивчення кризових станів особистості. *Вісник Харківського національного університету. Сер. Психологія*. Харків, 2011. № 937. С. 73–76.
2. Эльконин Д. *Детская психология*. Москва : Академия, 2007. 384 с.